

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ДАЙДЖЕСТ І РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОБОТИ БІБЛІОТЕК ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Скібіна О.О.,
завідувач бібліотеки,
ст. викладач кафедри СГО
Донецького ОППО

Бібліотеки покликані об'єднувати людей. І щоб не втратити довіру наших користувачів в умовах поточної пандемії COVID-19, треба зробити максимум можливого для належної організації роботи бібліотек закладів освіти. Абсолютно очевидно, що шкільні бібліотеки мають залишатися безпечним місцем і для учнів, і для бібліотекарів, і для вчителів, для всього шкільного колективу, і для матеріальних цінностей, що зберігає бібліотека. Позаяк книгозбірні є одним із векторів розповсюдження захворювання, вони мають залишатися закритими, поки не буде усунений ризик зараження.

Уважне вивчення ресурсів Української бібліотечної асоціації, Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій і установ, публікацій журналу Американської бібліотечної асоціації American Libraries Magazine, Німецької бібліотечної асоціації, досвіду польських колег, інших інтернет-видань уможливорює інформаційну підтримку бібліотекарів закладів освіти з актуальної теми та створення для них рекомендацій для організації безпечної роботи в умовах пандемії коронавірусної інфекції [1, 2, 3, 4, 5].

Ситуація дійсно безпрецедентна. COVID-19 змінив наш спосіб життя, наш спосіб виконання роботи. Але фізичне закриття дверей бібліотек дає змогу відкрити цифрові двері. Наведемо приклади діяльності шкільних бібліотекарів США. Робі Барбер із середньої школи Такер (штат Джорджія) підтримує вчителів і консультує учнів через електронну пошту та текстові смс-повідомленнями, адже вони вчаться працювати віддалено. Вона також створила Google Classroom, щоб учителі могли бачити, як інтерфейс виглядає з точки зору учня. Багато шкільних бібліотекарів зосередились на навчанні старших учнів інформаційної та медіаграмотності. Для багатьох бібліотекарів не в новину брати на себе задачі, котрі виходять за межі їх традиційних посадових інструкцій. Бібліотекар школи міста Фрамінгем (штат Массачусетс) відверто зазначив, що всі працівники у різний спосіб служать школі у такий скрутний час, телефонують літнім людям, у тому числі літнім педагогам, консультують їх, морально підтримують. Бібліотекарка школи округу Гернсі (штат Огайо) розміщує списки літніх читань і цікаві експериментальні домашні завдання у соцмережі Facebook. Читачі, які не мають доступу до інтернету або він нестабільний (гористий округ Аппалачі), можуть телефонувати бібліотекарю, котрий створює для них плани читань, рекомендує книги та інші ресурси. І більшість бібліотекарів передбачають поетапне відкриття фізичних просторів книгозбірень і з часом поступове розширення дистанційних послуг, планують додаткове придбання ноутбуків і рідерів для індивідуальної роботи в бібліотеці.

Світові постачальники цифрового контенту наразі послабили, а іноді тимчасово прибрали обмеження на свої матеріали на час карантину. Бібліотечні сайти заохочують користувачів використовувати доступні ресурси в інтернеті, публікують веббіографічні списки з переліком назв і посилань. Музеї, архіви, театри, галереї, провідні бібліотеки світу, наукові бази даних дають безоплатний доступ до своїх колекцій.

Щодо фізичного відкриття бібліотек після закінчення карантину, найважливіше – організувати роботу так, щоб усунути ризики зараження.

У новому практичному посібнику ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського «Сучасна шкільна бібліотека: організація роботи» серії «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек» зазначено, що всі заходи зі збереження фонду, що проводить бібліотека, спрямовані на те, щоб її фонд повноцінно використовувався читачами. За зберігання книжкових фондів шкільної бібліотеки відповідають директор школи, завідувач бібліотеки, бібліотечні працівники, що мають доступ до документів, а також користувачі.

На збереження фонду впливають соціальні, фізичні, хімічні та біологічні чинники. Фондосховище має бути оснащеним системою кондиціювання повітря або припливно-витяжною вентиляцією, пожежною та охоронною сигналізаціями, а також системою пожежогасіння. Для забезпечення оптимальних умов зберігання фонду в книгосховищах слід постійно підтримувати температуру $18 \pm 2^{\circ} \text{C}$ і відносну вологість $55 \pm 5\%$. Контроль за температурою та вологістю здійснюють за допомогою термометра та психрометра. Вологість визначають за допомогою психрометричної таблиці на основі різниці температур сухого та вологого термометрів. Сховища

провітрюють природною вентиляцією: відчиненими вікнами, кватирками, фрамугами (з огляду на зовнішні метеорологічні умови та особливості мікроклімату приміщення).

Стан бібліотечного фонду значною мірою залежить від дотримання у книгосховищі санітарно-гігієнічних умов зберігання документів: підтримання чистоти підлоги, стін, стелажів, документів. Санітарний день використовують за призначенням: здійснюють вологе прибирання приміщення книгосховища з використанням мийних засобів. Бібліотекар знепилює документи. Обсяги пилоочищення визначають відповідно до чинних норм – упродовж 1 години робочого часу один працівник має знепилити документи, розташовані на 5-7 метрополицях. Середня норма очищення книжок побутовим пилососом становить 10 метрополиць на 1 годину. Знепилення розпочинають з верхньої полиці стелажа, послідовно очищуючи їх зліва направо. Слід завчасно забезпечити наявність відповідних технічних засобів для роботи: пилосос, ганчірки для протирання стелажів і полиць у шафах, для знепилення документів, відро з водою для споліскування ганчірок тощо [6]. Усі надані в посібнику загальні правила санітарно-гігієнічного режиму залишаються актуальними і в умовах коронавірусної інфекції.

Але окрім загальних санітарних заходів зі зберігання фондів для подолання наслідків пандемії треба здійснити комплекс *спеціальних* заходів для убезпечення бібліотекарів і користувачів.

Спеціалісти провідних центрів консервації та реставрації документів і фондів констатують обмежену кількість інформації щодо санітарії бібліотечних документів. Практично відсутня усталена інформація про дезінфекцію бібліотечних матеріалів від коронавірусу.

Інформація про точний термін виживання вірусу SARS-CoV-2 досить суперечлива, проте очищення поверхонь і об'єктів, до яких часто торкаються, знижує кількість вірусів, що можуть поширюватися під час дотику до зараженої поверхні, а потім до очей, носа, рота людини.

Ще на початку 2020 року Нітле ван Дорелман, вірусолог Національного інституту здоров'я США, та її колеги Лабораторії Рокі Маунтин м. Гамільтон (штат Монтана), провели перші дослідження щодо виживання нового коронавірусу на різних типах поверхонь. Науковці з'ясували, що «період напіврозпаду» нового коронавірусу найдовше триває на поверхнях зі сталі, пластику та картону. Про це йдеться в дослідженні щодо стабільності коронавірусу COVID-19 порівняно з вірусом SARS, опублікованому у британському медичному журналі The New England Journal of Medicine.

Вивчення інфографіки з даної проблеми на сайтах українських інформаційних агенств дає нам уявлення, як довго вірус COVID-19 живе на різних поверхнях. Оскільки «життєвий час» вірусу залежить від типу поверхні, температури та вологості навколишнього середовища, у термінах є розбіжності:

- паперові гроші – до 14 днів;
- пластик (кнопки, клавіатура) – 2-3 дні, 5 днів, до 9 днів;
- кераміка (посуд із глини та порцеляни) – 5 днів;
- метал (дверні ручки, столові прибори тощо) – до 5 днів; до 9 днів;
- папір (газети) – 24 години, 4-5 днів, 5 днів;
- скло (склянки, дзеркала тощо) – 4 години; до 5 днів; до 9 днів;
- деревина, меблі – 4 години; 4 дні;
- сталь нержавіюча (холодильник, мийки) – 2 дні, близько 50 годин;
- картон, цупкий папір (коробки, упаковки) – 20 годин, 24 години; до 70 годин;
- алюміній (банки з напоями, монети) – 2-8 годин;
- гумові медичні рукавички – 8 годин;
- мідь (монети, посуд) – 4 години;
- у повітрі – до 3 годин.

Родина вірусів SARS у цілому демонструє здатність виживати на будь-якій поверхні, якої не торкається жива істота, до 9 днів [7, 8, 9, 10].

Для проведення дезінфекції фахівці рекомендують використовувати звичайні побутові засоби із 0,5% хлору або 60-80% спирту. Бібліотекарі мають обережно використовувати засоби для чищення, миючі засоби на книжках, бо такі речовини швидко псують папір і картон. Посилене очищення витримують тільки документи, загорнуті в поліетилен і поліестер, міцні тканинні палітурки, пластикові обкладинки. Але слід пам'ятати, що протирання зовнішньої сторони примірника недостатньо для усунення вірусу з усіх його сторінок.

Найбільш простий, безпечний і дешевий засіб дезінфекції бібліотечного фонду – це час. Флетчер Дюрант (бібліотека Університета Флориди) наголошує, що найефективніше очищення

книжок, підручників, журналів, інших бібліотечних речей від вірусу – це залишити їх як мінімум на 24 години, а краще – на 14 днів.

Цікаво згадати, що, наприклад, у німецьких бібліотеках пошарпаних книжок немає. Усі вони виглядають так, немов щойно з магазину. Це тому, що обкладинки за допомогою спеціального пристрою покривають плівкою, а після повернення видань у бібліотеку обов'язково протирають вологою серветкою. Так роблять зазвичай, а не тільки під час пандемії. А коли книжки таки набувають «нетоварного вигляду», їх вилучають із користування, але не викидають, а безкоштовно роздають усім охочим під час читачьких конференцій і зустрічей із письменниками, що проводяться в бібліотеці. Таким чином користувачів залучають до читання.

Пропонуємо ознайомитися з переліком гігієнічних заходів для бібліотечних працівників і користувачів від Німецької бібліотечної асоціації [3]:

- якщо можливо, натискайте дзвінки, кнопки та ручки дверей ліктем;
- бібліотекарі працюють у захисних масках, що закривають рот і ніс, та одноразових рукавичках;
- рекомендуйте/зробіть обов'язковим для користувачів носити захисні маски, що закривають рот і ніс;
- розмістіть дезінфікуючий засіб для рук із дозатором у зоні входу читачів;
- установіть захисні стійки з оргскла на робочих місцях, де обслуговують користувачів;
- забезпечте засобами безпеки інші приміщення бібліотеки;
- проведіть навчання працівників, як користуватися захисними масками, рукавичками тощо.

Для безпечного відновлення роботи бібліотек організуйте обслуговування з мінімальними контактами: забезпечте відстані (1,5-2 м) між читачами; регулюйте односторонню чергу бар'єрною стрічкою; приклейте до підлоги розмітки на відстані 1,5 м.

Регулюйте доступ у приміщення бібліотеки та уникайте скупчень і черг, обмежте пропозиції послуг:

- якщо можливо, забезпечте роздільний вхід і вихід;
- визначте тривалість часу (максимум 30 хв. в інтересах інших користувачів), протягом якого у приміщенні може знаходитись максимальна кількість користувачів;
- якщо можливо, установіть зони передачі бібліотечних видань, де читач може покласти чи взяти книгу, щоб знизити рівень контакту читач – працівник;
- пропонується встановити максимальну одночасну кількість людей у приміщенні (у секторі роздрібної торгівлі орієнтиром є 10-20 кв. м. на кожного покупця);
- роз'яснюйте читачам, що вони мають заходити поступово;
- при самостійному виборі літератури з полиць дозволяйте вільний вибір на полиці при дотриманні відстані;
- обмежте видачу ігор та інших не книжкових матеріалів.

Є пропозиції Асоціації роз'яснювати читачам про обмежений час перебування у читальній залі, про заборону діяльності, що потребує тривалого часу, наприклад, використання бібліотеки як навчального простору. За необхідності можна забирати або блокувати стільці та крісла в залах загального доступу. Треба приймати рішення та уточнювати можливості використання каталогів, комп'ютерів, копіювальних апаратів, поки немає офіційного вирішення таких питань, як експлуатація техніки та дезінфекція паперу.

Отже, огляд актуальних ресурсів із зазначеної тематики, аналіз рекомендацій від діячів бібліотечних асоціацій України та світу уможливили надання рекомендацій бібліотекарям закладів освіти Донецької області щодо часткового або повного відновлення (організації) роботи шкільних бібліотек після скасування карантину в закладах загальної середньої освіти.

Ми всі відчуваємо великий тиск відповідальності, намагаючись прийняти найліпше рішення, що забезпечить здоров'я людей. Бібліотекарі продовжують шукати нові способи надання послуг, які вони не розглядали до пандемії. І спільними зусиллями ми вийдемо з цієї ситуації з великою кількістю нових стратегій і нових планів на майбутнє.

Після прийняття рішення про відновлення роботи шкільної бібліотеки **рекомендуємо**:

- розробити регламент приймання підручників і будь-яких інших бібліотечних документів основного фонду;

- бібліотекарю під час роботи з фондом використовувати латексні або нітрилові рукавички ;
- після прийняття книг від користувачів поверхню меблів, на яких лежали книги, необхідно дезінфікувати; але паперові документи не обробляти дезінфікуючими засобами;
- зберігати повернені читачами примірники на окремих полицях із зазначенням дати отримання. Ізольовані примірники виключити з обігу не менше ніж на 14 діб, після чого вони знову можуть бути позичені читачами;
- відкрити лише абонементи та обмежити вільний доступ до фондів та інших приміщень бібліотеки;
- розраховувати кількість користувачів та умови перебування їх у приміщенні, зважаючи на розмір приміщення, у якому будуть знаходитися користувачі;
- провітрювати приміщення якомога частіше, дезінфікувати ящики для повернення книг (бібліобокси), поверхні бібліотечних кафедр, дверні ручки, клавіатури комп'ютерів, столи, телефони, вимикачі світла та інші поверхні або предмети обладнання дезінфікуючими засобами, що дозволені для використання в закладах загальної середньої освіти;
- видавати тільки ті бібліотечні документи, що перебували «на карантині» не менше 14 діб;
- інформувати всіх учасників освітнього процесу про зміни в роботі бібліотеки, про скориговані правила обслуговування, графіки приймання підручників через шкільний і бібліотечний сайт/блог, друковані об'яви тощо.

Список використаних джерел інформації

1. Українська бібліотечна асоціація : [сайт]. URL : <https://ula.org.ua/news>, вільний (дата звернення : 05.05.2020).
2. ІФЛА [Міжнародна Федерація Бібліотечних Асоціацій] : [сайт]. URL : <https://www.ifla.org/>, вільний (дата звернення : 05.05.2020).
3. American libraries [публікації Американської бібліотечної асоціації]. Рубрика «COVID-19». URL : <https://americanlibrariesmagazine.org/tag/covid-19/>, вільний (дата звернення : 05.05.2020).
4. Рекомендації Німецької бібліотечної асоціації щодо безпечного відновлення роботи бібліотек (01.05.2020) / переклад з нім. В. Польової, ВГО Українська бібліотечна асоціація та Анни Журавльової, Goethe-Institut в Україні // УБА. URL : <https://cutt.ly/GykxtaK> (дата звернення : 05.05.2020).
5. Rekomendacje Biblioteki Narodowej dla bibliotek po zniesieniu zakazu prowadzenia działalności bibliotecznej (16.04.2020) = [Рекомендації Національної бібліотеки для бібліотек після скасування заборони на бібліотечну діяльність] / переклад із польської Л. Лугової. URL : <https://cutt.ly/7yxxOFH> (дата звернення : 05.05.2020).
6. Сучасна шкільна бібліотека: організація роботи : практ. посіб. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Київ, 2019. 359 с. (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек»; вип. 21). URL : https://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2019/06/Modern_school_library_2019.pdf (дата звернення : 05.05.2020).
7. Коронавірус найдовше живе на пластику, а найменше – у повітрі / Антоніна Карташева // ІНФОРМАЦІЙНЕ АГЕНТСТВО УКРАЇНСЬКІ НАЦІОНАЛЬНІ НОВИНИ. URL : <https://www.unn.com.ua/uk/news/1859412-koronavirus-naydovshe-zhive-na-plastiku-a-naymenshe-u-povitri> (дата звернення : 05.05.2020).
8. Как дезинфицировать коллекции в пандемии / Лара ИБЕН // American Libraries Magazine. Публикация Американской библиотечной ассоциации. URL : <https://americanlibrariesmagazine.org/blogs/the-scoop/how-to-sanitize-collections-covid-19/> (дата звернення : 05.05.2020).
9. Коронавірус живе на поверхні 5 днів – МОЗ // ФАКТИ. Lifestyle. URL : <https://fakty.com.ua/ua/lifestyle/zdorove/20200410-koronavirus-zhyve-na-poverhni-5-dniv-moz/> (дата звернення : 05.05.2020).
10. Докладно: як довго вірус COVID-19 живе на клавіатурі, міді та залізі // Bituk.Media – інтернет-видання. URL : <https://bituk.media/suspilstvo/dokladno-iak-dovho-virus-covid-19-zhyve-na-klaviaturi-midi-ta-zalizi/> (дата звернення : 05.05.2020).